

ЕЛЕКТРИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ЗГІДНО З СЕМИРІЧНИМ ПЛАНом РОЗВИТКУ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА СРСР НА 1959-1965 РОКИ

Охарактеризовано основні напрями діяльності радянського уряду в галузі сільської електрифікації в Україні у контексті семирічного плану розвитку народного господарства СРСР на 1959-1965 роки.

Ключові слова: електрифікація, сільське господарство, семирічний план розвитку народного господарства, XXI з'їзд КПРС.

Охарактеризованы основные направления деятельности советского правительства в сфере сельской электрификации в Украине в контексте семилетнего плана развития народного хозяйства СССР на 1959-1965 годы.

Ключевые слова: электрификация, сельское хозяйство, семилетний план развития народного хозяйства, XXI съезд КПСС.

The Soviet government main activities in rural electrification in Ukraine in the context of seven-year development plan of the USSR for 1959-1965 are described the article.

Keywords: electrification, agriculture, seven-year plan of economic development, the XXI Congress of the CPSU.

У другій половині 50-х років ХХ ст. було не лише завершено відбудову промисловості та основних складових соціально-побутової структури Української РСР, але і зроблено ряд нових, доволі суттєвих кроків у сфері розбудови всіх секторів економіки, в тому числі й сільського господарства.

Період другої половини 1950-х – першої половини 1960-х років характеризується доволі інтенсивним висвітленням тематики електрифікації сільського господарства України, власне її популяризації. Однак у цілому публікації цього періоду, попри наявність ряду доволі змістовних праць, присвячених висвітленню цього процесу, були відверто заангажовані пануючою у країні ідеологією. Доволі відвертою для свого часу стала стаття Б. Білика. Автор у контексті загально-критичного аналізу подій хрущовської доби подав близьку до дійсної ситуацію, яка існувала у сфері електрифікації села [1]. З'явилися й перші історіографічні праці, в яких було приділено увагу висвітленню цієї сторінки аграрної історії України. Це, зокрема, змістовна публікація А. Санцевича [2].

Новий етап у дослідженні широкого кола проблем, пов'язаних із процесом хрущовських реформ в аграрному секторі економіки та спроб змінити життя села, розпочався із розгортанням у СРСР перебудовних процесів. Фактично саме у цей час сформувалася більшість сучасних базових засад подальшого дослідження аграрної історії України. Було зроблено спробу створити об'єктивне комплексне дослідження,

присвячене розвитку енергозабезпечення сільського господарства. Цей намір знайшов своє відображення у колективній праці «Развитие механизации и электрификации сельского хозяйства Украинской ССР» [3].

Метою ж даної статті є висвітлення процесу подальшого розвитку електрифікації українського села та основних напрямів діяльності радянського уряду даній сфері згідно з семирічним планом розвитку народного господарства СРСР на 1959-1965 роки.

Наприкінці 50-х років ХХ ст., у результаті напруженої праці, було сформовано позитивні передумови для подальшого розвитку не лише важкої промисловості, але й усіх інших галузей народного господарства та культурно-побутової сфери. Це вимагало прискореного розвитку всіх виробничих сил не лише за рахунок інтенсифікації праці, але й за рахунок їхнього технічного переоснащення. Важливе значення мало те, що, зміцнивши у 1957 році свої позиції лідера партії і держави, М. Хрущов, окрилений, як йому здавалося, остаточною перемогою в боротьбі за владу та обнадійлив високими темпами економічного росту попередніх років, до того ж не лише у промисловості, але навіть і в сільському господарстві, у повному розумінні цього слова «загорівся» ідеєю і в економічному житті включити «космічну швидкість», щоб і тут за короткий час досягти успіхів не менш вражаючих, ніж у космосі. Вже невдовзі в СРСР розпочалася небувало інтенсивна пропагандистська

кампанія під гаслом «Доженемо і переженемо Америку по виробництву м'яса і молока на душу населення». А дещо згодом (вересень 1961 року) нестримна енергія і ентузіазм Микити Сергійовича набрали свого закінченого вигляду у фантастичній програмі негайної побудови комунізму. Діючи в цьому контексті, з ініціативи М. Хрущова, уряд та його планові органи пішли на те, щоб переглянути економічні плани на останні два роки VI п'ятирічки. В ході цієї роботи було розроблено семирічний план розвитку народного господарства СРСР на 1959-1965 роки, затверджений XXI з'їздом КПРС (січень-лютий 1959 р.) [4, с. 229]. На з'їзді було гучно задекларовано, що головними завданнями майбутньої семирічки в економічній сфері є насамперед «...*всебічний розвиток виробничих сил країни, досягнення... росту виробництва в усіх галузях економіки*» [5, с. 377]. Зазначаючи, що й надалі економіка країни має розвиватися на базі переважного розвитку важкої індустрії, з'їзд разом з тим визнавав необхідність подальшого розвитку сільського господарства із тим, щоб досягти такого рівня виробництва, «...*який дозволить повністю задовольнити потреби населення у продовольстві, а промисловості – у сировині й забезпечити всі інші потреби держави у сільськогосподарській продукції*» [5, с. 380].

Більше того, саме сільське господарство, небувалий в радянській практиці з часів колективізації випадок, було проголошено «ударним фронтом» економічної політики держави. «*XXI з'їзд КПРС, – зазначалося в одній із його резолюції, – вважає, що питання усіх галузей сільськогосподарського виробництва і в майбутньому повинні бути в центрі уваги партійних, радянських і сільськогосподарських органів, усіх трудящих колгоспів і радгоспів*» [5, с. 382].

Висуваючи надзвичайно амбіційні плани як у землеробстві, так і в тваринництві, партійно-урядове керівництво країни цілком реалістично визнавало, що це можливо, лише коли «...*однією із визначальних умов виконання завдань по розвитку сільського господарства на 1959-1965 рр. є всебічне розширення механізації та електрифікації виробництва*» [5, с. 442]. На відміну від деяких інших рішень доби «відлиги», це питання попередньо вже розглядалось на грудневому (1958 р.) пленумі ЦК КПРС, який передував XXI з'їзду. На його виконання Держплан УРСР оперативно розробив семирічний план електрифікації сільського господарства України [6, арк. 248]. За цим планом передбачалось, що обсяги робіт з електрифікації українського села протягом 1959-1965 рр. мали зрости, порівняно з показниками попереднього п'ятирічного плану, втричі [7, арк. 61].

Слід зазначити, що на з'їзді в дусі доби «відлиги» – доби безперервних хрущовських новацій, серед яких були не лише дійсно волонтаристські, але нерідко, як у даному випадку, і цілком позитивні, більш того, вже давно назрілі починання було надано виключного значення подальшому розширенню електрифікації країни, і, насамперед, аграрного сектору економіки. Більше того, Хрущов з трибуни з'їзду, надаючи виключного значення електрифікації не лише аграрного сектору економіки, але й країни в цілому, назвав

майбутню семирічку «...*вирішальним етапом у здійсненні ідеї Леніна про суцільну електрифікацію країни*» [5, с. 425]. Щодо села і сільського господарства ця ідея мала бути втілена через завершення вже до кінця семирічки електрифікації всіх колгоспів країни, дострокове забезпечення електроенергією усіх радгоспів РТС. А працювати в цьому напрямку, незважаючи на певні зрушення попередніх років, потрібно було ще дуже багато. Про це яскраво свідчить, наприклад, те, що не в суто сільськогосподарській зоні, а навіть у Донбасі, зокрема в Луганській області, на 1 січня 1959 року із 262 колгоспів було електрифіковано лише 101. Більше того, низькою була якість уже електрифікованих колгоспів. Адже із 101 електрифікованого господарства лише 52 були підключені до державних електромереж, решта ж отримували живлення від дрібних, малопотужних дизельних електростанцій, які, не кажучи вже про неритмічність їхньої роботи, лише в незначній мірі забезпечували потенційні потреби колгоспів. Особливо низьким рівнем електрифікації відзначалась східна частина Луганщини: Старобільський, Біловодський, Олександрівський, Маяковський, Ново-Дуванський і Троїцький райони, до яких не йшла жодна лінія високовольтних електропередач [6, арк. 77]. Для вирішення цього складного та об'ємного, зважаючи на обсяг робіт, технічного завдання, з'їздом намічалось збільшити загальний обсяг робіт з електрифікації країни в 2,5 рази, порівняно з 1952-1958 рр. Щодо села та сільського господарства, то тут темпи були ще більші: споживання електроенергії в сільському господарстві планувалося збільшити за сім років у чотири рази. Щоправда, для цього знову ж таки планувалося широко залучити кошти й матеріальні засоби колгоспів, насамперед, для будівництва міжколгоспних і міжрайонних електростанцій. Протеслід зазначити і такий позитивний крок. Тепер передбачалося також значно розширити електропостачання радгоспів і колгоспів від електромереж державних енергосистем і електростанцій.

Як безумовно позитивний факт слід зазначити, що резолюція XXI з'їзду партії (яка на той час мала беззаперечно директивний, обов'язковий до виконання характер) наголошувала на тому, що слід робити все можливе, аби вже в недалекому майбутньому колгоспи і радгоспи могли отримати можливість широко застосовувати електричну енергію у всіх галузях сільськогосподарського виробництва [5, с. 442]. Поставлені завдання повної електрифікації сільського господарства в Українській РСР вимагали насамперед впорядкування електропостачання колгоспів, радгоспів і РТС, які щойно прийшли на зміну МТС. Адже досі джерелом електроенергії для них значною мірою все ще були дрібні власні чи міжгосподарські електростанції. Однак практика 50-х років довела, що цей шлях розв'язання завдання електрифікації сільськогосподарського виробництва був малопродуктивним. Малопотужні й неекономічні електростанції не могли забезпечити колгоспи і радгоспи достатньою кількістю електроенергії, на базі якої можна було б механізувати і автоматизувати трудомісткі процеси, насамперед, на тваринницьких

фермах [8, с. 23]. Було зрозуміло, що справу слід ставити на значно вищий, загально-державний рівень. Адже надійне енергозабезпечення сільського господарства потребувало дуже значних капіталовкладень. З цією метою у червні 1959 р. Держплан та Міністерство сільського господарства СРСР спільно із представниками союзних республік на виконання постанови XXI з'їзду КПРС розробили і представили в ЦК партії пропозиції «Про заходи по забезпеченню виконання плану електрифікації сільського господарства на 1959-1965 рр.» [4, с. 396].

Таким чином, на кінець 50-х років партія і уряд визнали нарешті, що для підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва, що було неможливо без його механізації, необхідно було організувати електропостачання сільського господарства на єдиної можливій надійній основі – приєднати електрообладнання колгоспів до державних енергосистем. Визначена стратегія електрифікації сільського господарства спиралася ще й на те, що в семирічному (1959-1965 рр.) плані розвитку народного господарства передбачалось «...невідкладне здійснення робіт по створенню єдиної енергетичної системи СРСР, що забезпечить швидші темпи розвитку енергетики країни за менших капітальних витрат і на вищій технічній основі» [5, с. 425]. В майбутній семирічці роботи з електрифікації було заплановано провести в 10 600 колгоспах Української РСР, з яких 91 % передбачалося підключити до державної електромережі. І лише 9 % колгоспів мали отримувати електроенергію від сільських гідроелектростанцій, оскільки подальше їхнє будівництво XXI з'їзд визнав другорядним, порівняно із введенням у дію потужних державних теплових електростанцій. Звести нові малі ГЕС планувалося лише в тих районах, які мали достатньо надійний потенціал гідроресурсів [5, с. 426]. При цьому якщо досі сільські ГЕС в УРСР

будувалися переважно потужністю 500 кВт, у 1959 р. планувалося спроектувати й почати будівництво 14 значно потужніших ГЕС. Так проектна потужність Гайворонської ГЕС (Кіровоградська область) становила 5,7 тис. кВт, Глибочинської і Ладжинської (Вінницька область) – відповідно 6,6 і 7,5 тис. кВт. Загальна ж потужність новозбудованих ГЕС мала скласти 66 тис. кВт. Щороку вони мали виробляти 265 млн кВт/год дешевої електроенергії [8, с. 24]. Від державних енергосистем планувалося постачати сільському господарству Української РСР та українським селам 90 % потрібної їм електроенергії (до початку 1959 р. цей показник становив не більше 30 %). Загалом планувалося, що в кінці семирічки на сільське господарство України працюватимуть вже 2,5 млн кВт енергопотужностей, або в чотири рази більше, ніж у 1958 р. [8, с. 23; 6, арк. 249].

У цілому прийняття семирічного плану розвитку народного господарства СРСР прискорило процес електрифікації сільського господарства України. Це було об'єктивно зумовлено потребами інтенсифікації сільськогосподарського виробництва у СРСР. Прийнята програма передбачала практично стовідсоткову електрифікацію до кінця 1965 року всіх колгоспів, радгоспів і РТС України. Проте вже початковий етап втілення програми в життя гостро показав невідповідність планових органів, галузевих міністерств і відомств до належної організації робіт, а промисловості – до виробництва необхідної кількості будівельних матеріалів і конструкцій та електроустаткування. В силу цього плани електрифікації українського села потребували подальшого вдосконалення як у частині належного узгодження всіх його складових елементів, так і в плані організації самих робіт та їхньої належної координації з боку центральних виконавчих і господарських органів республіки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білик Б. І. Партійні організації України в боротьбі трудящих за здійснення ленінської ідеї суцільної електрифікації в період будівництва комунізму / Б. І. Білик // Наукові праці з історії КПРС / Київ. ун-т. – 1969. – Вип. 32. – С. 25-40.
2. Санцевич А. Проблеми історії України післявоєнного періоду в радянській історіографії / А. Санцевич. – К.: Наукова думка, 1967. – 256 с.
3. Развитие механизации и электрификации сельского хозяйства Украинской ССР / АН УССР, Ин-т истории. – К.: Наукова думка, 1988. – 472 с.
4. История социалистической экономики СССР. В 7 т. / В. А. Виноградов, Ю. Ф. Воробьев и др. – Т. 3. – М.: Наука, 1980. – 585 с.
5. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. 1898-1970. Изд. 8-е, доп. и испр. – М.: Политиздат, 1971. – Т. 7. – 557 с.
6. Докладные записки, письма, справки сельскохозяйственных отделов ЦК, обкомов, райкомов КП Украины, Министерства сельского хозяйства УССР, колхозов, строителей линий электропередач об обеспечении колхозов строительными материалами и оборудованием для электростанций. – ЦДАГО, ф. 1, оп. 31, спр. 1287. – 02.01. – 31.12.1959 р. – 313 арк.
7. Докладные записки, письма, справки сельскохозяйственных отделов ЦК, обкомов, райкомов КП Украины, Министерства сельского хозяйства УССР, колхозов, строителей линий электропередач об обеспечении колхозов строительными материалами и оборудованием для электростанций. – ЦДАГО, ф. 1, оп. 31, спр. 1506. – 03.01. – 31.12.1960 р. – 195 арк.
8. Олексенко С. Ширше застосування електроенергії в колгоспно-радгоспному виробництві / С. Олексенко // Комуніст України. – 1959. – № 9. – С. 21-25.

РЕЦЕНЗЕНТИ: д.і.н., професор Г. В. Боряк; д.і.н., професор Ю. В. Котляр

© О. С. Горбатюк, 2011

Стаття надійшла до редколегії 06.09.2011 р.